

VENINT DEL PLA , Balaguer és una ciutat escandalosament atractiva. Ja fa estona que, pel damunt d'arbredes, granges, grans magatzems i campanarets dels pobles que heu anat trobant , us cridaven l'atenció els dos temples que coronen una serreta baixa , temples que, com tots els que estan dreçats dalt d'una eminència del terreny, destaquen contra el cel i per damunt dels mortals . Ni que fos una ermita perduda; tot el que sobresurt imposa respecte i desvetlla curiositat.

Ara heu abandonat la carretera general i enfileu directament l'accés a la ciutat. Aquesta escampada de cases i carrers palesa novetat, no tenen a veure amb la història. Apareix , aquest escampall, com un eixample , nascut d'un barri exterior , mena de cap-pont, que ha generat, a partir, inicialment, d'un carrer antic de sortida de la ciutat , la xarxa de nous carrers actuals. que han acabat soldant-se entre ells

EL CARRER que heu emprès i que mena a Balaguer és d'allò més dret. Us diuen que porta el nom de carrer d'Urgell . Aquest topònim a Balaguer no fa referència a la geografia, encara que en aquest cas el carrer en qüestió, al capdavall menaria a l'Urgell comarcal; fa referència a la Història , perquè el viatger ha entrat a la capital del Comtat d'Urgell. Ben cert que, antigament , qui venia del defora, temia trobar-se les portes d'entrada a la ciutat tancades, i calia afanyar-se, i el cuitós cerca el camí més dret. I per ara, la recta és per definició la línia més profitosa . En conseqüència, la gent del Balaguer antic anaven drets com un fil a casa llur per aquest mateix carrer per on ara hi feu l'entrada.

HEM DIT BALAGUER ANTIC. Perquè ara, al capdavall del carrer, després d'una lleu pujada, ens topem de sobte amb tot un panorama que ensenya l'orella noble de la més antiga prosàpia : a la nostra dreta, el convent de Sant Domènec, amb una imposant massissesa, i un placeta quasi romàntica; més enllà un guerrer blanc, que és el Comte d'Urgell , el més conegut de la nissaga, dit el Dissortat. I al nostre davant mateix, el Pont Vell . Som ja a l'Edat Mitjana, amics. I ,enllà del pont , la ciutat.

Una ciutat curiosament filiforme en aparença, car la serra del seu mateix darrere pareix que no pogué permetre el creixement enllà d'uns pocs carrers. I, com de fet, de seguida us adoneu, tot i no haver penetrat en el seu cor, que Balaguer és una ciutat que ha hagut d'estendre's , com una immensa bugada, ran del riu. Balaguer és una prolongada Banqueta, un aparador de balcons, galeries i finestres abocades al Segre, en la façana primera; i darrere, pocs carrers més , paral·lels al riu, bàsicament tres, els altres essent curts , o enfilant-se cap a la serra.

HOM S'EXPLICA ,doncs, que la ciutat, al capdavall, quasi tancada pel nord, hagi buscat l'escampadissa de la creixença per migjorn, vers els plans noguerencs i segrianencs. En un recorregut posterior potser ens adonarem d'un intent d'expansió vers el nord, sempre dificultós i encara no substancial. Sembla com si el riu atragués a banda i banda de la llera les mirades, els afanys i els cors dels balaguerins. I és que el Segre és molt fetiller.

Encisa com amb cants de sirena. Acolzar-se a la barana de l'un o l'altre pont o a l'ampit de la Banqueta, i contemplar sense pressa la mandrosa correntia de l'aigua, barrejant la pròpia indolència amb el

glatir reposat de la gran massa líquida, és un goig, és l'oblit de tota pressa i tot sobresalt. A la superfície s'hi dibuixen línies sinuoses, que hom no aclareix si són cursos de serpetes o simples fils oliosos; i remolins, i bombolles que denoten la presència del peix.. Ah, i hi veureu tothora pescadors, aquests humils i pacients clients de la canya i l'ham, calmosos, segurs que el gran enemic es retrà al capdavall . Tant li fa si al final sols extreuen una madrilla de panxona lluentejant, en comptes del gran trofeu ictiològic: també el gat de casa té dret a viure...

Qui diria la gràcia del riu a les hores extremes ? A punta de dia conserva una mena de foscor pesant, talment estigués eixint d'un son profund i espès. Però es mou, per sota corre la vida , mentre part de dalt , per la partida de la Meó, lluentreja l'avís del sol que apareixerà aviat. Ha fet de sentinella de la ciutat tota la nit, ha vetllat el seu repòs. I per res del món abandonaria el lloc de vigilància. Llepa, fidel, els murs i espera els primers xiscles de la mainada, que es confondran amb els esgarips de les gavines. Les gavines , amatents, saben que el peix té gana ,i es belluga de bon matí, i acut prop dels murs i apunta el morro a la superfície.

Més enlaire, passa la cigonya, allargassada expressament, coll i potes en línia, ales esbatanades, esmolant el bec al ventijol.

Un cronista ocasional va confessar que el Segre és dels balaguerins, encara que d'altres ciutats tinguin també drets sobre el riu. Consideren que travessa la ciutat i que uneix més que no separa.

Pel Pont Nou s'afanyen els vianants , topant entre ells a les voravies , aqueferats a la feina o a la compra. I endins de Balaguer , comença el ritme d'un dia qualsevol de feiner.

Part de vespre el riu lluentreja del reflex de les mil bombetes i fanals, i de la lluna quan n'hi ha . Lluna de Balaguer , discreta,

acostumada a teulades i a serres ermes, a horta grassa i temperatures primes. Aigües avall de la ciutat la llera és poc profunda i en aquestes aigües somes s'hi refugia bona part de l'encís del bellugueig del corrent, que sembla més actiu i veloç.

FINS ARA tot d'imatges agradables i dolces . Aquests rius, però, que venen de les muntanyes, eren coneguts antigament com portadors d'"aigües nivals" , i a les foses de primavera feien destrosses considerables amb unes riuades colossals. A primavera o en temps de grans pluges, car en països de sequera és on tot d'una es pot precipitar una inundació. Els llibres ressenyen, documentades, una cabassada d'inundacions, que per descomptat afectaven els murs de contenció i molt particularment els barris baixos de la riba esquerra. El riu enfurismat era causa de sotsobra i desgavell. Les domesticacions de l'aigua que antigament podien fer-se eren poques, a tot estirar algun assut per fer canalitzacions ... Per dessota de la ciutat transcorre encara la Sèquia del Cup, obrada pels àrabs.

Però bo serà que travessem aquesta paret , davantal primer de cases , filera de parades de vida i de misterioses cortinetes . Entrarem a Balaguer a l'altura del pont nou. Quan no n'hi havia calia recórrer a la barca del Xan. El nou pont, doncs, fou necessari per motius obvis i diversos , dos d'ells de gran pes : la ciutat creixia , i creixia el trànsit. Un sol pont, lluny de l'entrada al cor de la ciutat, era poc ; segonament, el ferrocarril tenia encara molt de pes, des que els anys vint la projectada línia de muntanya arribà , i s'aturà, de moment, aquí. Calia una avinguda directa fins a l'estació : així es faria coincidir a la llarga l'entrada a la ciutat -accés per la Plaça Mercadal - amb la recta del Passeig de l'Estació, que comença a l'altre extrem del pont nou. Pont que és futur i és projecció enfora, tan enfora com Califòrnia,

confirmada per l'estàtua que ara ens saluda i a la qual corresponem , senyor Gaspar de Portolà. Heus ací com dos eixos de fora ciutat , el Passeig de l'Estació i el Carrer d'Urgell , paral·lels, foren les bases de l'eixample que ens ha sorprès en arribar a Balaguer.

PLAÇA MERCADAL. Hom podria escriure llargament sobre aquest cor col·lectiu dels balaguerins . La Plaça Mercadal té la seva aplicació més coneguda en el nom que va agafar des de ben antic, i a fe que els mercats que s'hi celebren són dels més acolorits del nostre país, i visita obligada. Tanmateix, la Plaça Mercadal té un encís físic per ella mateixa, tant si hi passeu en hores feineres com dins una atmosfera d'oci. Les grans places porxades són gresol d'il·lusions i obrador de realitats , mirall de fantasies. Pocs elements del paisatge literari poden comparar-se a les places porxades , i més si ,com aquesta, són pràcticament tancades del tot. I la del Mercadal , abans d'obrir-se al Portalet el Passatge Portolà d' accés també al pont nou ,ben bé ho semblava, car només s'hi entrava per carrers estrets i laterals . Era el temps que, realment , els incipients barris de fora el pont quedaven molt desemparats, entre el recolliment de la ciutat i el tancament de l'únic pont existent gràcies a una porta amb pontatge i tot.

La plaça Mercadal fa una mica de pendent, com de fet la presenta tota ciutat que tot just ocupi una franja estreta ran del riu. És a dir, la costa de Santa Maria arrossega la seva darrera espona fins al pis de la plaça, d'una manera no gens tímida, manifestant el pes de la muntanya . En temps passats, segons els cronistes, la plaça era víctima del fang ^{l'lot} , car en no tenir paviment dur i ser, endemés , lloc d'aplegament de persones i bèsties,. quan plovia s'hi formava una

acumulació de fang rebregat que en temporades boirosses no s'assecava. Mal de molts indrets en terres d'argiles grasses.

QUI PASSA per la plaça Mercadal ? Pregunta ociosa : hi passa tothom. És ben difícil imaginar un barceloní que no faci sovint una passejada per la Rambla, i , doncs, tot balaguerí ret un moment o altre el seu homenatge al Mercadal . N'hi ha que hi tenen l'establiment popi, o el preferit, o el bar habitual, d'altres només la travessen , enamorats de cada angle i de cada to de llum. És una oxigenació . I tot balaguerí farà que els visitants visitin en primer terme el Mercadal , amb la seva variada arcuació, les proporcions a mida humana, l'equilibri entre espai i cossos sòlids. I si és un dia de mercat, llavors es desferma una mena d'orgull balaguerí que només copsa qui ha viscut entre els naturals de la ciutat , i que només experimenten del tot pregonament els mateixos balaguerins, fins a l'arrel del cabell, fins a l'esponjament del cor.

COMPRAR O REGATEJAR al Reng és de les coses més serioses que podeu fer. El reng era la denominació clàssica de la filera de parades de venda pública. De primer fixeu-vos en l'estesa de productes que us ofereixen . Deixem ara, si us plau, el plàstic, la sabata en sèrie i la ferreteria de rebaixa. Anem al gra, anem a la verdura. No oblidem que som en terres de Ponent, a la porta de la muntanya , on aquesta conflueix amb el pla, i això vol dir, purament i simple, que podem triar un producte tant de la pausada producció de la muntanya mitjana, de Gerb en amunt , Camarasa, Llorenç o Artesa, com del pla regadíssim i ufanós, Menàrguens, Torrelameu o Linyola. Les verdures i fruites que acolorixen el Mercadal els dissabtes són una bogeria visual d'entrada, però permeten , després , una filtració ,

per la raó que essent tants i tan repetits aquests productes, heu de tenir cura de no precipitar-vos : cireres de verger, cebes tendres, col-i-brotó, enciams, mongeta verda , pèsol. Tot això es troba arreu , però ara i adés us topeu amb un producte que només la pagesa veterana de debò us oferirà : una carabassa de ventre opulent per fora, vermella per dins, que us suggerirà les més saboroses farinetes del món. O caragols bovers , dels marges frescos de les obagues , sumptuosament untats de peresa, tant que s'han adormit beatíficament.

LA GALANA ^{ciutadania} de Balaguer, que viu preferentment a la costa de Santa Maria, ha baixat a fer-la petar amb els firaires, no pocs dels quals són de llur raça : se saben amb uns lligams ancestrals, i també afermats en aquesta terra , tan seva com dels paiets .Les famílies dels calós de Balaguer són patriotes locals com la que més. I conegudes per tots els professionals, metges, procuradors i advocats (al cel a grapats).

El mercat és cosa medieval , a tot el país, i Balaguer no podia esser-ne excepció. Des d'aleshores no s'ha desfigurat gaire, tot i que la desaparició dels vells pagesos i de llurs tradicions obre un futur amb interrogants.

D'altres places trobarem endins de Balaguer, per la part de llevant, la del Pou, porxada, i la de Sant Salvador , la primera essent la de les transaccions de peix en vells temps. Són places petites, amb una gran història, i que mantenen un equilibri fràgil entre l'encís antic i les necessàries renovacions.

ELS CARRERS baixos que aboquen al Mercadal són el del Miracle, on antigament s'obria el portal de Lleida i a l'extrem del qual trobem la carretera que hi mena per la riba dreta del riu, i per l'altra

banda el carrer Major i el d'Avall, aquest emporxat ^{pel cant} per la banda de migjorn. Un i altre mantenen antigues botigues i n'obren de noves, en la més pura tradició d'una ciutat mercadana. El carrer d'Avall desemboca per llevant al carrer del Pont, i a la Banqueta. I és precisament cap al final del carrer d'Avall, de penombroses arcades, que podem accedir a Santa Maria per una enfilada d'escales impressionant.

SANTA MARIA és l'altre cor de Balaguer . És el cor de dalt. Sembla talment que penja damunt la ciutat, llarga i ampla nau gòtica de mínima decoració, austera, quasi una fortificació. Presenta l'entrada lateral a la paret de migjorn i, sobresortint-ne, el campanar adossat, de línies igualment sòbries i planta vuitavada. A dins, però, aquesta església magna pren l'aire d'una monacal prestància. Alta volta, agosarada, un sol espai, amb capelles laterals poc profundes. No és concorreguda diàriament, és més aviat un símbol, i lloc de trobada en celebracions. Pedra rosada, que esclata al sol, ventijol constant, que porta les remors musicals tristoies del cementiri immediat .

Aquesta Santa Maria, erigida al segle XIV i consagrada a mitjan segle XVI, forma parella en el terreny de la devoció amb el convent de Clarisses proper, per nom autèntic Reial Monestir de Santa Clara, la fama del qual li prové, de fa segles, pel fet d'hostatjar el Sant Crist, la famosíssima imatge que, segons pietosa tradició, arribà a Balaguer remuntant el corrent del Segre. Tant és així que, tot i tenir consciència de la casa de clausura, el poble anomena el conjunt d'església i convent " Lo Sant Crist". Imatge venerada en moltes llogueries entorn, veritable punt de confluència de pietats.

Tot aquest conjunt de dues esglésies, cementiri i barris nous, car convé comptar també amb el grup d'habitatges del Sant Crist i l'Hotel, i l'Institut, parteix d'un pla, l'Almatà, on, entre altres activitats s'hi tenien fires de bestiar, de les més brillants al país. Pagesos de ben lluny hi acudien a vendre o comprar bestiar de pota rodona o, més en clau de consum, un bon garrí dels peixats amb farro i gra.

AI, SANT CRIST I SANTA MARIA ! Miracles esperem de vosaltres, tothora. Santa Maria és, a més a més, en raó de la seva més acusada verticalitat damunt la població, un referent visual constant per als balaguerins. Qui, a casa seva, aixeca unes noves golfes, mira de poder tenir a la vista Santa Maria. Des de l'angle sud-oest de la Plaça Mercadal hom obté una plàstica visió de Santa Maria inigualable, objectiu inesquivable de pintors i fotògrafs, rosada aparició sobrevolant teulats i brancam dels plàtans. Talment sembla que s'hagi buscat aquesta diagonal de la plaça per emmarcar la majestuosa massa del noble temple, imatge en un pla profund.

Al nostre voltant, com en una arna, s'aqueferen les abelles humanes del dia a dia, entrant a la plaça des del Portalet, perdent-se pel carrer Major, apareixent i desapareixent de la penombra dels primers arcs del Carrer d'Avall, aturant-se un moment a xerrotejar davant d'aquell porxo on per ven tura, al segle passat s'aturaven les diligències del servei de Ponts a Lleida, de l'emprenedor Solé Timoneda. Entre els vivents, el viatger endevina les ombres de tants de balaguerins ja desapareguts, l'alè dels quals encara perviu precisament en el clos del Mercadal...

PERÒ ÉREM a Santa Maria, al Sant Crist, a les Cases del Firal . I a les muralles del Castell Formós. Muralles caigudes, refetes,

esbaldregades i pedaçades, rere les quals nasqué el Rei Cerimoniós, i que abandonà per sempre més el Dissortat, un jorn malastruc, el 2 de novembre de 1413, qui sap si un dia de boira com tan sovint la tardor deixa caure sobre aquest país.

El viatger es repenja a la barana de pedra, davant de la porta de Santa Maria. L'estesa de cases en cascata que davallen pels antics torrents arriba d'una manera o altra, al Mercadal, com tot el que és viu a Balaguer. Pel Portalet passen i repassen vehicles camí dels grans edificis novíssims de la vella carretera, a l'extrem del carrer Guimerà, i més enllà, camí de Menàrguens. El viatger clou els ulls i es deixa bressolar per una onada benvinguda d'antigor. S'agermanen el sol i un poc de vent serè: això fa més lleuger l'àmbit esplèndid en què s'emmarca Balaguer avui, deixa el cel clar, d'un blau pastell ple de dolça timidesa. Pel riu davallen les tramades, com hem dit sempre aquí els ara anomenats rais. Per la riba esquerra uns homes ben faixats, corders revellits tiben i torcen les fibres de cànem i en fan sogues. Un genet cavalca, un xic aclofat sobre la sella, camí de les Franqueses, riu avall. Dins de Santa Maria, el Comte Jaume assisteix al seu darrer consell.

Quan mori la tarda, aquest espai quedarà en l'ombra i els espectres evocats al matí es corporitzaran, al so monitori de les campanades que criden els tardaners a apressar-se abans no tanquin els portals. Campanades dels perduts.